

ՀՀ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՄՐՑՈՒՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՉՐԱՑՄԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ

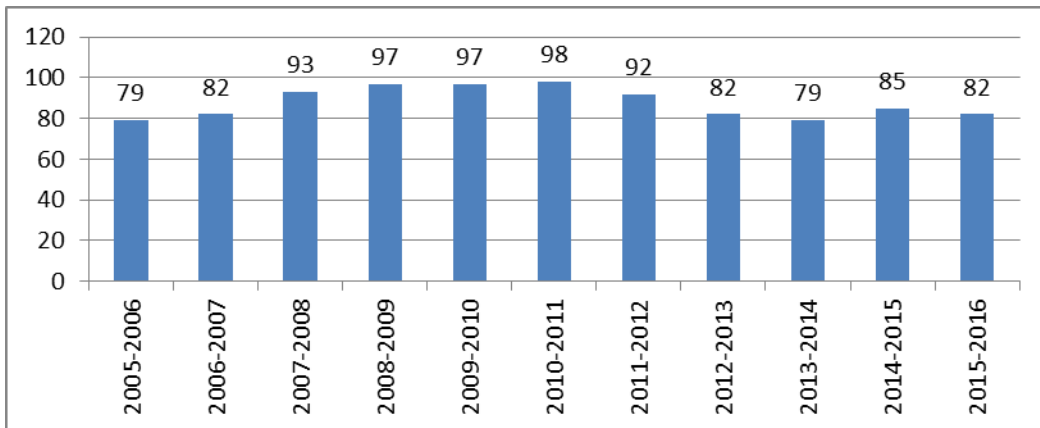
Վարդան ԲՈՍՏԱՆՋՅԱՆ
Տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Արարատ ՄԿՐՏՈՒՄՅԱՆ
ՀՊԵՀ ասպիրանտ

Բանալի բառեր. տնտեսության մրցունակություն, մրցակցային առավելություններ, ինովացիոն տնտեսություն, գիտատար ճյուղերի զարգացում, մրցունակ ապրանք:

Հայաստանի Հանրապետության տնտեսական զարգացման ներկա փուլում տնտեսության մրցունակության բարձրացումն ունի առանձնահատուկ նշանակություն, որի պարագայում միայն հնարավոր կլինի ապահովել երկրի արդյունավետ մասնակցությունը միջազգային տնտեսական ինտեգրացիոն հարաբերություններին: Պետք է նշել, որ տնտեսական հարաբերությունների ազատականացման անցած ժամանակահատվածում հանրապետությունում իրականացված տնտեսական քաղաքականությունը միշտ չէ, որ նպաստել է տնտեսության մրցունակության բարձրացմանը՝ մասնավորապես պետական կարգավորման գործիքների կիրառման համատեքստում: Ներկայումս երկրում ձևավորված ոչ բավարար մրցակցային միջավայրը շուկայական ինստիտուտների թերզարգացվածության, ինչպես նաև պետական միջամտության արդյունավետ համակարգի բացակայության հետևանք է հանդիսանում: Հարկային, մաքսային, արժույթային, արտաքին տնտեսական քաղաքականությունների մշակման և իրականացման ժամանակ, մեր համոզմամբ, հիմնական թիրախներից մեկը պետք է լինի տնտեսության մրցունակության աճը: Դրա անհրաժեշտությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ շատ դեպքերում հանրապետությունում նշված քաղաքականությունների իրականացման համար ընտրվող գործիքները հանգեցնում են թողարկվող ապրանքների և մատուցվող ծառայությունների ինքնարժեքի աճին՝ դրանով իսկ նպաստելով ընդհանուր տնտեսության մրցունակության անկմանը:

Կարելի է նշել, որ ազգային տնտեսության մրցունակության տեսանկյունից երկիրը գտնվում է զգալիորեն անբարենպաստ իրավիճակում: Ինչպես ընդհանուր տնտեսության, այնպես էլ դրա առանձին ճյուղերի և տնտեսվարող սուբյեկտների գծով մրցունակության մակարդակը դեռևս հնարավորություն չի տալիս միջազգային տնտեսական ինտեգրացիայի խորացման ներկա փուլում հասնել հաջողությունների արտաքին շուկաներում: Ըստ էության, դրա մասին է վկայում այն, որ Գլոբալ մրցունակության 2015-2016 թվականների ինդեքսում Հայաստանը 4.0 միավորով զբաղեցրել է 82-րդ տեղը 140 երկրների շարքում: Ընդ որում, նախորդ տարվա համեմատությամբ

ՀՀ դիրքը բարելավվել է 3 տողով, ինչի արդյունքում ԱՊՀ երկրների (ներառյալ Վրաստանը) շարքում հանրապետությունը զբաղեցրել է 7-րդ, իսկ հարևան երկրների շարքում՝ վերջին տեղը:¹ Վերջին տարիների կտրվածքով ՀՀ զբաղեցրած դիրքը ունեցել է հետևյալ դինամիկան :

Գծապատկեր 1. ՀՀ զբաղեցրած դիրքը գլոբալ մրցունակության ինդեքսում 2005-2015 թվականների դրությամբ²

Անշուշտ, նման իրավիճակը պահանջում է ՀՀ տնտեսության մրցունակության բարձրացման ուղղությամբ պետական հստակ ռազմավարության մշակում և իրագործում՝ տնտեսական զարգացման գերակա ճյուղերի և ոլորտների ամրագրմամբ:

Մրցակցային շուկայի և մրցունակության վրա հիմնված տնտեսության զարգացումն, անշուշտ, պետք է հանդիսանա հանրապետությունում վարվող տնտեսական քաղաքականության հիմնական գերակայությունը: Ակնհայտ է, որ ներկայումս մրցակցության վիճակը հանրապետությունում հեռու է ցանկալի մակարդակից, ինչի վկայություն են հանդիսանում մի շարք ապրանքային շուկաներում մենաշնորհային երևույթների և գերիշխող դիրքի չարաչափման երևույթները:

Մեր կարծիքով, երկրի տնտեսության մրցունակության ամրապնդումը ինչպես մակրո, այնպես էլ միկրոմակարդակում պետք է իրականացվի երկու

¹ Գլոբալ մրցունակության 2015-2016 թվականի ինդեքսում Հայաստանի դիրքի մասին: Տեղեկանք, ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարություն:

² Գլոբալ մրցունակության 2015-2016 թվականի ինդեքսում Հայաստանի դիրքի մասին: Տեղեկանք, ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարություն:

հիմնական ուղղություններով. հայրենական արտադրության զարգացման պետական ռազմավարության մշակում և իրականացում; ազգային տնտեսության պետական կարգավորման հայեցակարգի մշակում և իրականացում:

Նշված ուղղությունների գործնական կենսագործման նպատակով, նախ, պետք է հստակ որոշել տնտեսության առանձին ճյուղերի պետական աջակցության սահմանները և միջոցները՝ հաշվի առնելով հետևյալ սկզբունքների վրա հիմնված պետական քաղաքականության գերակայությունները.

- մրցակցային մեխանիզմին նվազագույն միջամտություն,
- բնակչության բարեկեցության բարձրացում և նրա պահանջունքների առավելագույն բավարարում,
- երկրի տնտեսական անվտանգության ապահովում,
- տնտեսության շահութաբերության և արտադրության ծավալների աճ:

Միջազգային տնտեսական ինտեգրացման և գլոբալիզացիոն գործընթացների խորացման ներկա պայմաններում ՀՀ տնտեսության մրցունակության ապահովման համար անհրաժեշտ է միջոցներ ձեռնարկել հետևյալ հիմնախնդիրների լուծման ուղղությամբ.

- առկա տնտեսական ռեսուրսների օգտագործման օպտիմալացում,
- ռեսուրսային ներուժի օգտագործման արդյունավետության աճ,
- բնակչության բարեկեցության մակարդակի աճ (սպառման աճ),
- նոր տեխնոլոգիաների և նորարարության յուրացման տեմպերի աճ,
- արտաքին փոխառությունների ռացիոնալ օգտագործում,
- տնտեսությունում սեփական վարկային ռեսուրսների ներգրավում,
- ֆիսկալ քաղաքականության միջոցով ձեռնարկատիրության խթանում:

Հետևաբար, տնտեսության մրցունակության բարձրացման հիմնախնդիրների լուծման համար հայրենական արտադրության զարգացման պետական ռազմավարությունը պետք է հիմնված լինի հետևյալ դրույթների վրա.

• ազգային տնտեսության մրցունակ կառուցվածքի ձևավորում: Տնտեսության ճյուղային կառուցվածքում ծառայությունների ոլորտի և գյուղատնտեսության մեծ տեսակարար կշիռն, անշուշտ, վկայում է տնտեսության դեինդուստրալիզացիայի մասին, ինչն, իր հերթին, չի նպաստում տնտեսության մրցունակության բարձրացմանը,

- տնտեսության զարգացման տեսանկյունից ռազմավարական նշանակություն ունեցող ճյուղերի ներդրումային աջակցության իրականացում,
- մրջազգային անբարենպաստ մրցակցությունից հայրենական արտադրության պաշտպանության համակարգի ստեղծում՝ հարկային, արտաքին տնտեսական և գնային կարգավորման գործիքների միջոցով:

Նշված ռազմավարության իրականացման համար խիստ կարևոր է զարգացման գերակայությունների հիմնավորվածությունը, որը պետք է կանխորոշի պետության տնտեսական քաղաքականության հիմնական ուղղությունները: Ներքին շուկայում մրցակցության զարգացման և հայրենական արտա-

դրության մրցունակության բարձրացման տեսանկյունից հանրապետության տնտեսության զարգացման հիմնական ուղղություն կարող է հանդիսանալ արտահանման ուղղվածություն ունեցող ճյուղերի զարգացումը և ներմուծումը փոխարինող արտադրությունների խթանումը: Նման ուղղվածությունը հնարավորություն կտա բարձրացնել հայրենական արտադրողների մրցունակության մակարդակը, քանի որ ինչպես արտահանման ծավալների ավելացումը, այնպես էլ ներմուծման փոխարինումը կարող է տեղի ունենալ միայն տեղական արտադրանքի որակի և մրցունակության բարձրացման հաշվին: Անշուշտ, նման խնդրի լուծման համար հայրենական արտադրողները պետք է քայլեր ձեռնարկեն տեխնոլոգիական և գիտատար արտադրության որակական մակարդակի բարձրացման ուղղությամբ, ինչը կնպաստի մրցակցությանը և մրցակցային առավելությունների ձևավորմանը:

Ներմուծման փոխարինման քաղաքականության շրջանակներում մրցակցության զարգացման և տնտեսության մրցունակության բարձրացման հիմնական ուղղություններ պետք է դառնան հետևյալները:

1. Հանրապետության մրցակցային ներուժի և տնտեսական աճի համար բազա դառնալու ընդունակ գերակա ճյուղերի ընտրություն և դրանց գործունեության և արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված մեխանիզմների մշակում: Տնտեսության զարգացման և մրցունակության բարձրացման տեսանկյունից գերակա ճյուղերի ընտրությունը պետք է հիմնվի տնտեսական զարգացման առավել ծանրակշիռ ցուցանիշների և ճյուղի ռեսուրսային ներուժի վրա, հաշվի առելով այն հանգամանքը, որ այդ ճյուղերին պետության կողմից նպատակամետ աջակցությունը կարող է ապահովել նշանակալի արդյունքներ: Մրցունակության բարձրացման և մրցակցության զարգացման տեսանկյունից գերակա ճյուղերի ընտրության չափորոշիչների շարքին կարելի է դասել ռեսուրսային ներուժի առկայությունը, թողարկվող արտադրանքի նկատմամբ պահանջարկը, ճյուղային շուկաներում մրցակցության ինտենսիվության աստիճանը, ճյուղի արտադրանքի արտահանման ծավալի հարաբերությունը ՀՆԱ-ին, ներդրումային գրավչության աստիճանը և այլն: Նման չափորոշիչների ընտրությունը պայմանավորված է հետևյալով: Ռեսուրսային ներուժի առկայությունը նշանակում է տվյալ ճյուղում մրցակցային ռեսուրսների որոշակի մակարդակի առկայություն, ինչից հետևում է, որ ինչքան մեծ է դրանց ծավալը, այնքան բարձր են մրցակցային առավելությունները: Բացի այդ, այս չափորոշիչն ապահովում է ճյուղի և արտադրության մրցունակության նվազագույն մակարդակ, քանի որ հնարավորություն է տալիս կախվածության մեջ չլինել արտաքին գործոններից և պատրաստի արտադրանքի գնային քաղաքականության մեջ ունենալ ավելի մեծ ազատություն: Սակայն, ինչպես արդեն բազմիցս նշվեց, արտադրանքի մրցունակությունը ցույց է

տալիս դրա պահանջվածության աստիճանը, ինչի պատճառով թողարկվող արտադրանքի նկատմամբ պահանջարկը պայմանավորում է տվյալ ճյուղի մրցունակության աստիճանը: Բնականաբար, գերակա ճյուղերի շարքին պետք է դասվեն առավել հեռանկարայինները և պահանջվածները, հակառակ դեպքում պետության կողմից աջակցության որևէ ձև և եղանակ չի տա ցանկալի արդյունքներ: Գյուղային շուկայում մրցակցության ինտենսիվությունը բնութագրում է դրա զարգացման հեռանկարները և մրցունակության բարձրացման հնարավորությունները: Թողարկվող արտադրանքի ծավալը ՀՆԱ-ի նկատմամբ բնութագրում է համաշխարհային շուկայում տվյալ ճյուղի մրցունակության աստիճանը: Ընդ որում, այս դեպքում կարևոր է նաև արտահանման կառուցվածքը: Հատկապես անցումային տնտեսությամբ երկրներում այն հիմնականում կրում է հումքային բնույթ, որը լրացուցիչ արտարժութային մուտքեր է ապահովում, ինչը հատկապես ֆինանսական սուղ հնարավորությունների պայմաններում լրացուցիչ ներդրումների իրականացման կարևոր աղբյուր է հանդիսանում: Ներդրումային գրավչության աստիճանը պայմանավորված է տվյալ ճյուղի շահութաբերության մակարդակով: Այն հանդիսանում է ինտեգրալ ցուցանիշ, որը հիմնված է վերը թվարկված 4 չափորոշիչների գործողության և զարգացման աստիճանի վրա և ձևավորում է լրացուցիչ մրցակցային առավելություններ:

2. Ռեսուրսային ներուժի օգտագործման արդյունավետության բարձրացում: Հանրապետության ռեսուրսային ապահովվածության ցածր մակարդակի պայմաններում հատկապես կարևոր նշանակություն է ստանում դրանց օգտագործման արդյունավետության բարձրացումը: Իհարկե, անցումային տնտեսությամբ երկրներում, երբ մրցակցային առավելությունների ձևավորման այլ աղբյուրները բացակայում են, առկա ռեսուրսային ներուժի հիման վրա տնտեսության զարգացումը որոշակիորեն բնական գործընթաց է: Սակայն երկարաժամկետ զարգացումը պահանջում է մրցակցային առավելություններ համար անհրաժեշտ ռեսուրսների ձևավորում, որը պետք է դառնա պետական քաղաքականության հիմնական ուղղություններից: Ռեսուրսային ներուժի օգտագործման արդյունավետության բարձրացումը պետք է հիմնվի հետևյալ սկզբունքների վրա.

- հանրապետությունում առկա բոլոր հումքային ռեսուրսների լայնամասշտաբ և ամբողջական օգտագործում,
- աշխատանքային ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործում,
- գիտական կադրերի պատրաստում, գիտատար արտադրությունների զարգացում, գիտություն-տնտեսություն համագործակցության խորացում:

Մեր կարծիքով, նշված ուղղություններով պետական հիմնավորված քաղաքականության իրականացումը հնարավորություն կտա ապահովել էական առաջընթաց ՀՀ տնտեսության մրցունակության բարձրացման ուղղությամբ:

Վարդան ԲՈՍՏԱՆՋՅԱՆ, Արարատ ՄԿՐՏՈՒՄՅԱՆ

ՀՀ տնտեսության մրցունակության բարձրացման ռազմավարական ուղիները
Բանալի բառեր. տնտեսության մրցունակություն, մրցակցային առավելություններ, հնդվացիոն տնտեսություն, գիտատար ծյուղերի զարգացում, մրցունակ ապրանք

Հոդվածը նվիրված է ՀՀ տնտեսության մրցունակության ապահովման հիմնական ուղղությունների ուսումնասիրությանը: Քննարկվել են դրանցից յուրաքանչյուրի առանձնահատկությունները և իրականացման համար անհրաժեշտ քայլերը և միջոցառումները: Հիմնավորվել է տնտեսության մրցունակության ուղղությունների միջև գոյություն ունեցող կապը և ներկա-յացվել են դրանց փոխադարձ ազդեցության մեխանիզմները: Ուսումնասիրվել են ՀՀ տնտեսության մրցունակությունը պայմանավորող գործոնները, դրանց դրսևվորման առանձնահատկությունները և մրցակցային առավելությունների ձևավորման խնդիրները:

Вардан БОСТАДЖЯН, Арарат МКРТУМЯН

Стратегические пути повышения конкурентоспособности экономики РА

Ключевые слова: Экономическая конкурентоспособность, конкурентные преимущества, инновационная экономика, развитие наукоемких отраслей, конкурентоспособный товар

Статья посвящена изучению основных направлений обеспечения конкурентоспособности экономики РА. Рассмотрены особенности каждой из них и необходимые шаги и мероприятия по их осуществлению. Обоснована связь между направлениями конкурентоспособности экономики и представлены механизмы их взаимного влияния. Изучены факторы конкурентоспособности экономики РА, особенности их проявления и задачи формирования конкурентных преимуществ.

Vardan BOSTANJYAN, Ararat MKRTUMYAN

Strategic ways to enhance economic competitiveness of the Republic of Armenia

Key words: economic competitiveness, competitive advantages, innovation economy, the development of knowledge-based industries, competitive product

The article is devoted to examination of the main directions of providing competitiveness of economy of the Republic of Armenia. The features of each of them are described and presented necessary steps and measures for their implementation. Connection between the directions of competitiveness of economy and the mechanisms of their mutual influence have been presented in the article. The factors of competitiveness of economy of the Republic of Armenia, their peculiarities and tasks of the creation of competitive advantages have been examined as well.